

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาศำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการสอนแนวทางการปฏิบัติธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุสาสนา ๒) เพื่อศึกษาบทบาทของสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ๓) เพื่อกำหนดรูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานที่เหมาะสมในสังคมยุคปัจจุบันเก็บข้อมูลด้วยวิธี สังเกตการณ์ (Observation) แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - Participant Observation) สัมภาษณ์ (Interview Guide) แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบไม่มีโครงสร้าง (Non - Structured Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูและพัฒนา สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ เป็นการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ ตำรา เอกสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ บทความจากอินเทอร์เน็ต ส่วนที่ ๒ เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยกระบวนการ สัมภาษณ์ สังเกต สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม สรุปผลการวิจัยเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ : สรุปพุทธวิธีการสอนแนวทางการปฏิบัติธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุสาสนา

๑. วัดศรีวังค์ จังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาพบว่า สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรมตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนแก่พุทธสาวกและพุทธบริษัท ซึ่งปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์พระไตรปิฎกโดยมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์และความสุขต่อผู้ฟังอย่างแท้จริงในฐานะที่พระองค์เป็นครูสอนจึงสอนทุกอย่างพร้อมไปด้วยเนื้อหาการสอนหลายวิธี ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจ สามารถนำไปใช้ในชีวิตรของตนเองและสังคมได้ เนื้อหาที่ทรงนำมาสอนประการหนึ่ง คือ สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม หรือสอนจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยาก

๒. วัดสระโบสถ์ ผลการศึกษาพบว่าสอนแบบลุ่มลึกไปตามลำดับ เน้นการปฏิบัติ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสอนลุ่มลึกลงไปตามลำดับขั้นของเนื้อหาแห่งธรรมะ โดยยึดหลักค่อยเป็นค่อยไป ไม่ทรงเร่งรัดจนเกินไป สอนไปตามลำดับขั้นตอน พระองค์ทรงถือเอาเรื่องการแสดงธรรมไปตามลำดับขั้นว่าเป็นเรื่องสำคัญอยู่ การสอนลักษณะที่เรียกว่า อนุปุปพิทกตา เป็นการสอนที่มีการเรียบเรียงและรวบรวมเนื้อหามาก่อน และอธิบายตามขั้นตอน

๓. วัดหนองปลิง ผลการศึกษาพบว่า มีรูปแบบและลักษณะการสอนแบบให้ผู้ฟังรู้ยิ่งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น เน้นภูมิหลังของผู้ปฏิบัติ และกำหนดให้ตรงกับจริตของผู้ฟัง ซึ่งจริตในพุทธศาสนาพระพุทธรองค์ทรงตรัสว่ามี ๖ มีรากะจริตเป็นต้น

๔. วัดไทรงาม ผลการศึกษาพบว่า มีรูปแบบการสอนตรงตามหลักเนื้อหาต่างๆ ในพระคัมภีร์ของพุทธศาสนา แต่เน้นการปฏิบัติตามหลักของพระปาฬัฏฐัง ไป เน้นความรู้ความสามารถของผู้ฟัง และผู้ปฏิบัติที่จะต้องยึดถือและปฏิบัติเพื่อให้ก้าวหน้าต่อไปในการปฏิบัติแต่ละครั้ง

๕. วัดทับคล้อ (สวนพระโพธิสัตว์) ผลการศึกษาพบว่า สอนแบบเน้นให้มีผลที่ผู้ฟังไตร่ตรองตามก็มองเห็นได้จริง เป็นพุทธวิธีสอนซึ่งยึดหลักการสอนระหว่างความยากเกินไป กับความง่ายเกินไป ทรงยึดหลักทางสายกลาง โดยคำสอนส่วนมากมักเน้นให้ผู้ฟังใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเองการสอนธรรมเพื่อเน้นให้นักปฏิบัติเห็นจริงเป็นนามธรรม มีจินตนาการและเห็นเป้าหมายในการปฏิบัติ คือ การสอนแบบวิปัสสนากรรมฐาน แต่ต้องปูพื้นฐานจากสมณะก่อน”

๖. วัดโพธิ์ประทับช้าง ผลการศึกษาพบว่า มีแนวการสอนอย่างรับรองผล ตามหลักการของพระพุทธเจ้าทรงสอนอย่างรับรองผลต่อผู้ฟังทุกครั้งที่ยังทรงสอนเพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้ฟังให้เกิดศรัทธาปสาทะในตัวผู้สอนผู้เป็นครู ทั้งยังเป็นการเตือนให้ผู้ฟังได้เตรียมพร้อมที่จะฟังคำสอนของพระองค์ หลักการสอนแบบนี้เน้นว่าเป็นพุทธนิยาม พระองค์ทรงใช้ตั้งแต่เมื่อครั้งแรกที่เสด็จไปโปรดเหล่าปัญจวัคคีย์โดยพระองค์ทรงรับรองผลแห่งการสอนเสียก่อนก่อนที่จะทรงแสดงธรรม และทรงรับรองผลการสอนหลังจากที่ทรงแสดงธรรมแล้ว เพื่อที่จะย้ำให้ผู้ฟังหมดความสงสัยในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมาแล้ว

๗. วัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง) ผลการศึกษาพบว่า มีแนวการสอนในสิ่งที่มีความหมาย พระพุทธเจ้าทรงสอนในสิ่งที่มีความหมายต่อผู้ฟังทุกระดับชั้นไม่ทรงสอนในสิ่งที่ไร้ความหมายต่อผู้ฟัง เพราะประโยชน์จากความหมายแห่งธรรมที่ทรงสอนย่อมอำนวยผลต่อผู้ฟังได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากพระองค์ทรงทราบบว่า “มนุษย์ทุกคนจะพูดจะคิดหรือจะทำอะไร ก็ล้วนแต่จะแฝงไปด้วยความหมายทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเป็นอยู่ การทำมาหาเลี้ยงชีพ การศึกษา เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ เพราะทรงมีลักษณะเป็นกาลวาที (พูดถูกกาลเวลา) สัจวาที (พูดเรื่องที่เป็นจริง) ภูตวาที (พูดในเรื่องที่มีอยู่จริง) อัตถวาที (พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์) ธรรมวาที (พูดในสิ่งที่เป็นธรรมะ) และวินยวาที (พูดในเรื่องที่เป็นวินัย)”

๘. วัดประชาณีมิตร ผลการศึกษาพบว่า มีหลักการสอนที่จำเป็นและเหมาะสมกับผู้ฟัง ตามหลักการของพระพุทธเจ้าทรงนำเอาหลักธรรมต่างๆ มาสอนสาวก เฉพาะส่วนที่มีความจำเป็นและพอเหมาะพอดีกับวุฒิภาวะของผู้ฟัง “เพื่อให้เกิดผลดีต่อการสอนอย่างแท้จริง พระองค์ไม่ได้สอนผู้ฟังด้วยภูมิปัญญาที่พระองค์ได้ตรัสรู้มาทั้งหมด แต่ทรงหยิบยกเอาเฉพาะปัญญาส่วนที่ทรงเห็นว่าพอเหมาะพอดีต่อผู้ฟังมาสอน ซึ่งเป็นความสมดุลกันระหว่างสิ่งที่ให้กับผู้รับ จึงทำให้การสอนประสบผลดี โดยพระองค์ไม่ถือเอาความถูกต้องถูกใจของใครมาเป็นบรรทัดฐานในการแสดงธรรม ทรงถือเอาความเหมาะสมเป็นหลัก

ตอนที่ ๒ : สรุปบทบาทของสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔

๑. วัดคีรีวงศ์ พบว่า ๑) มีการสร้างศูนย์ฝึกอบรมศีลจาริณี เพื่อส่งเสริมให้สตรีได้บำเพ็ญเนกขัมมามีเพื่อเจริญภาวนา ให้สตรีได้มีโอกาสฝึกอบรมจิตใจ ให้มีความสุข เพราะเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นำไปปฏิบัติและอบรมลูกหลาน หรือเผยแผ่แก่ผู้อื่น เมื่อได้อบรมธรรมะแล้ว เป็นกำลังช่วยกันส่งเสริมทะนุบำรุงพระพุทธ ศาสนาให้เจริญมั่นคง เพราะเกิดสติปัญญา มีความคิดเห็นที่

ถูกต้อง ให้เกิดความรักความสามัคคีอันจะเป็นกำลังช่วยกันรักษาชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ให้ดำรงอยู่ชั่วกาลนาน ๒) สร้างศูนย์เผยแพร่พุทธศาสนาจังหวัดนครสวรรค์ เพื่อเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของจังหวัดนครสวรรค์ มีพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครสวรรค์ ๑๔๓ รูป ดำเนินการจัดกิจกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เช่น การอบรมวิธีการแสดงธรรมที่ถูกต้องตามหลักการ การจัดบวชศีลจาริณี แนวการสอนศีลธรรมในโรงเรียน รูปแบบการเป็นวิทยากรให้การอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เยาวชน นักเรียน นิสิตนักศึกษาและประชาชนทั่วไปที่ถูกต้อง โดยการจัดประชุมประเมินและติดตามผลการดำเนินงานจัดตั้งแต่วันที่ ๑-๓ ธันวาคมของทุกปี ๓) สร้างศูนย์ฝึกอบรมพระวิปัสสนาจารย์ ตามนโยบายของกรมการศาสนา โดยร่วมมือกับกรมการศาสนา จัดอบรมพระวิปัสสนาจารย์ทั่วประเทศ พุทธศักราช ๒๕๓๕ - ๒๕๔๒ อบรมพระภิกษุที่ได้รับการคัดเลือกจากจังหวัดต่างๆ รุ่นละ ๑๐๐ รูป ฝึกอบรมไปแล้ว ๑๖ รุ่นๆ ละ ๑๕ วัน พุทธศักราช ๒๕๓๕ - ๒๕๔๒ โดยฝึกการปฏิบัติอย่างถูกต้องตามหลักการในพระคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๔) สร้างศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงมีพระชนมายุครบ ๖ รอบ ๗๒ พรรษา ทางวัดคีรีวงศ์จึงได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติขึ้น เพื่อเป็นการเผยแผ่ศาสนาธรรมและร่วมเฉลิมฉลองเนื่องในวโรกาสดังกล่าว ๕) สร้างศูนย์อบรมจริยธรรมคุณธรรม นักเรียน นักศึกษา พุทธศักราช ๒๕๓๘ - ปัจจุบัน ได้จัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมจริยธรรมคุณธรรม นักเรียนนักศึกษา ณ วัดคีรีวงศ์ ได้มีผู้ผ่านการอบรมทั้งสิ้น ๓๕ รุ่น ประมาณ ๑๒,๕๐๐ คน ๖) สร้างศูนย์ฝึกอบรมพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาของกรมการศาสนา วัดคีรีวงศ์ร่วมกับกรมการศาสนา จัดอบรมพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่ปี พุทธศักราช ๒๕๓๑ ถึง พุทธศักราช ๒๕๔๒ อบรมพระภิกษุที่ได้รับการคัดเลือกจากจังหวัดต่างๆ รุ่นละ ๑๐๐ รูป อบรมไปแล้ว ๔๒ รุ่นๆ ละ ๑๕ วัน ตั้งแต่ปี พุทธศักราช ๒๕๓๑ - ๒๕๔๒ โดยมีกิจกรรมดังนี้ คือ ฝึกทักษะการพูดและถวายเป็นความรู้โดยการบรรยายเรื่องเกี่ยวกับการเป็นพระนักเผยแผ่ที่ดี

๒. วัดสระโบสถ์ พบว่า มีบทบาท คือจัดให้มีกิจกรรมการฟังธรรม การบรรยายธรรม เจริญสติภาวนา การถวายเป็นทาน ทุกๆ เดือน ตลอดปี เป้าหมายเพื่อเป็นการฝึกบุคลากรทางศาสนาให้เป็นบุคคลผู้มีคุณภาพ การฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ในทางด้านปฏิบัติเพื่อกล่อมเกลাজิตใจตนเอง เพื่อให้เป็นที่พึ่งอย่างแท้จริงของญาติโยม การดำเนินโครงการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่อุบาสกอุบาสิกาผู้ใฝ่ในธรรม ที่ต้องการที่พึ่งทางด้านจิต จนกระทั่งได้ขยายโอกาสถึงการเข้าไปอบรมคุณธรรมแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่างๆ ฝึกอบรมด้านศีลธรรมแก่เยาวชนตลอดจนบุคคลทั่วไป และนอกจากนี้ยังเป็นศูนย์การเรียนรู้ เกี่ยวกับศาสนาอีกด้วย มีกระบวนการและวิธีการการสอน เน้นการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม การบรรยายธรรม การทำวัตรสวดมนต์เพื่อพัฒนาสติปัญญา กิจกรรมหลักที่ทางวัดจัดขึ้นเป็นประจำ มีการถือศีลอุโบสถ การอบรมบรรยายธรรม การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม การทดสอบอารมณ์กรรมฐาน การทำวัตรสวดมนต์แปลทั้งเช้าและเย็น การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันแม่แห่งชาติ วันพ่อแห่งชาติ บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เดือนเมษายน มีการอบรมบรรยายธรรมในเรื่องพุทธประวัติเบื้องต้น ธรรมะแนวโกวาท ศาสนาพิธีเบื้องต้น ประวัติศาสตร์ชาติไทยด้วย โดยวางระเบียบการปฏิบัติให้กับกลุ่มผู้มาปฏิบัติไม่ว่า จะเป็นพระสงฆ์ หรือชาวพุทธทั่วไป ปฏิบัติให้สอดคล้องกับสำนักปฏิบัติธรรมของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่วางระเบียบปฏิบัติในการฝึกอบรม กับผู้เข้าฝึกอบรม ดังนี้

๓) วัดหนองปลิง มีบทบาทและนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่สังคม โดยการ (๑) กำหนดให้มีการประชุมอบรมสัมมนาเพื่อพัฒนาบุคลากรด้านการเผยแผ่ อาทิ พระวิปัสสนาจารย์ พระนักเผยแผ่ พระธรรมทูต พระนักเทศน์ พระผู้สอนพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาให้มีรูปแบบเทคนิควิธีการเผยแผ่และทีมงานที่ดี มีประสิทธิภาพปีละ ๑ ครั้ง (๒) กำหนดให้มีการส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมด้านการเผยแผ่อาติ ธรรมสัญจรเข้าค่ายพุทธบุตรนำหลักธรรมสู่กลุ่มบุคคลเป้าหมายอาทิ กลุ่มเด็กและเยาวชน นักเรียน นักศึกษา กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ (๓) กำหนดให้ทุกวัดในเขตปกครองระดับตำบล อำเภอ จังหวัด โดยการ จัดกิจกรรมจัดนิทรรศการ และการประชาสัมพันธ์กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (๔) กำหนดให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนในกิจการงานของพระธรรมทูตพระนักเผยแผ่ พระนักเทศน์และพระวิปัสสนาจารย์ โดยการกำหนดภารกิจเขตพื้นที่ กลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนและมีการรายงานผลการปฏิบัติงาน ไตรมาสละ ๑ ครั้ง (๕) กำหนดให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) และมีการรายงานผลการปฏิบัติงาน ไตรมาสละ ๑ ครั้ง (๖) กำหนดให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยพุทธมามกะ (๗) กำหนดให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนและสนับสนุนการจัดอบรมภายในและออกอบรมศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม แก่ข้าราชการและประชาชนทั่วไป (๘) กำหนดให้มีการส่งเสริมสนับสนุนการเติมปัญญาให้แก่สังคมในรูปแบบต่างๆ (๙) กำหนดให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดบรรพชาและอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อนเพื่อต่อต้านยาเสพติด อย่างน้อยอำเภอละ ๑ แห่งต่อปี โดยจะรวมกันจัดที่วัดใดก็ได้ วัดจะสนับสนุนด้านบุคลากรการอบรม ส่งพระเจ้าหน้าที่ไปเป็นวิทยากรให้ และไปเป็นวิทยากรให้เอง (๑๐) กำหนดให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดการบริการและอำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานด้านการเผยแผ่กับหน่วยงาน พระสงฆ์และประชาชนทั่วไป

๔) วัดป่าไทรงาม พบว่า มีบทบาทอย่างมากเพราะเป็นที่ตั้งโครงการศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ในฐานะที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกำแพงเพชร แห่งที่ ๑ เป็นที่ตั้งศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติฯ ประชาชนเรียกขานกันโดยทั่วไปว่า "วัดป่าไทรงาม" และเป็นวัดสาขาที่ ๖๘ ของวัดหนองป่าพง กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศยกย่องเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๔๒ ให้วัดป่าไทรงามเป็นศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ ทั้งนี้ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๔ จังหวัดกำแพงเพชร ได้จัดตั้งให้วัดป่าไทรงามเป็นศูนย์สังคัมจิตเวชชากรว มิบทบาทหน้าที่ในการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาพัฒนาและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ปัจจุบันมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๑๐๐ ไร่ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่า เหมาะสำหรับการอบรมกรรมฐานและการปฏิบัติธรรม จุดเริ่มต้นของการสร้างวัดไทรงาม เกิดจากการดำริของหลวงปู่อินทร์ จันทูปโม อดีตเจ้าอาวาสวัดเทพนิมิตมงคล ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน ได้ปรารถนาที่จะสร้างวัดและสำนักปฏิบัติธรรมขึ้นใน อำเภอไทรงาม แต่ยังมีได้ดำเนินการ เนื่องจากท่านมรณภาพไปก่อน ในปี ๒๕๒๔ ผู้ใหญ่ฉ้วน เทียนสันต์ ได้สานต่อความคิดของหลวงปู่อินทร์ โดยรวมกลุ่มชาวบ้านผู้มีศรัทธาในครั้งนั้น สร้างสำนักปฏิบัติธรรม ในที่ดิน ๑๒ ไร่ มีพระหลวงตาแดง เป็นผู้นำฝ่ายสงฆ์ จัดฝึกอบรมกรรมฐาน รักษาศีลและทำสมาธิภาวนา เมื่อครั้งที่หลวงปู่อินทร์ยังมีชีวิตอยู่ พุทธศักราช ๒๕๓๐ ผู้ใหญ่ฉ้วน เทียนสันต์ และคณะญาติโยม ได้ไปกราบนมัสการนิมนต์พระวิสุทธญาณเถระ (หลวงพ่อดมขาย ฐิตวิริโย) แห่งวัดเขาสุกิม ให้แวะเยี่ยมวัดไทรงาม ท่านได้เห็นสถานที่รวมทั้งศรัทธาญาติโยม ข้อวัตรปฏิบัติของพระ สามเณร และแม่ชี ที่ปฏิบัติธรรมรักษาศีลอย่างจริงจัง จึงรับเป็นองค์อุปถัมภ์เป็นประธานในการทอดกฐินเป็นประจำทุกปี

๕) วัดทับคล้อ (สวนพระโพธิสัตว์) พระครูวิสุทธิภาวนาคุณ (โกศล จันทวนโณ) เจ้าอาวาสวัดทับคล้อ ได้ให้ข้อมูลว่า วัดมีสิ่งปลูกสร้างที่กลมกลืนไปกับไม้ยืนต้น ไม้ดอก ไม้ประดับ วัดอยู่ไกลจากชุมชนพอสมควร (๔๐๐ เมตร) มีมินิมาร์ท ร้านอาหารตามสั่ง ไว้ให้บริการผู้อยู่อาศัยภายในวัด และผู้มาเยี่ยมเยือนหรือปฏิบัติธรรม มีพระเจ้าหน้าที่เพื่อประสานงานกิจกรรม บทบาทในการอบรม ทางวัดได้จัดให้มีการปฏิบัติธรรมทุกๆ ละ ๓ ครั้งๆ ละ ๔ ค่ำ ๑๐ วัน วันวิสาขบูชา ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ระหว่างวันที่ ๓๑ ธันวาคม – ๙ มกราคม ควรมาปฏิบัติธรรมในช่วงเวลาที่กำหนด พ้นจากนั้น พระอาจารย์อาจมีกิจธุระ เดินทางไปต่างประเทศ ไม่มีโอกาสให้คำแนะนำได้ การเตรียมตัว ผู้มาปฏิบัติต้องเตรียมของใช้ส่วนตัว กลด เต็นท์ เสื่อ มาเอง

๖) วัดโพธิ์ประทับช้าง บทบาทและกิจกรรมที่ทางวัดปฏิบัติ คือ วัดได้สนองความเป็นไปตามกลไกทางสังคม เพราะวัดมีบทบาทสองสถานภาพ คือ

๑) เป็นวัดในพุทธศาสนาที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายและจารีตประเพณี และการรักษาระบบวินัยตลอดถึงการเผยแผ่ธรรมให้กับพุทธศาสนิกชนทั่วไป

๒) เป็นวัดที่อยู่ในการดูแลควบคุมของกรมศิลปากรกระทรวงวัฒนธรรม เพราะเป็นที่ตั้งของโบราณสถานและเป็นแหล่งโบราณคดี วัดต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของสำนักโบราณคดีและแหล่งโบราณคดี ที่ผ่านมามีบทบาท ดังนี้ (๑) อบรมพระภิกษุ สามเณร แม่ชี ผู้ปฏิบัติธรรมในวัดให้มีความรู้และปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย อย่างเคร่งครัดเพื่อให้เป็นนาบุญที่ดีของชาวโลก (๒) อบรมและนำพาอุบาสกอุบาสิกาประชาชนผู้เข้ามาในวัดได้ปฏิบัติถูกต้องหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา (๓) พัฒนาสถานที่และถาวรวัตถุ ในวัดให้เหมาะสมในการให้การศึกษอบรมและปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ของเยาวชน พุทธศาสนิกชน และประชาชนทั่วไปทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ

๗) วัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง) มีบทบาทสำคัญในท้องถิ่น คือ (๑) การปกครองวัด และคณะสงฆ์ในจังหวัด (๒) บทบาทในการจัดงานพิธีกรรมทางศาสนา เนื่องในสำคัญทางพุทธศาสนาเช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมิบูชา วันอาสาฬหบูชา (๓) การจัดอบรมพระภิกษุสามเณร ทุกวันอาทิตย์ที่ ๔ ของเดือน ตลอดปี (๒) อบรมพัฒนา พระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอเมืองทุกรูปในระหว่างเข้าพรรษาเดือนละ ๓ ครั้งๆ ละ ๑ วัน (๓) เป็นศูนย์รวมการฟังพระปาฏิโมกข์ของพระภิกษุในเขตอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ (๔) จัดอบรมศีลธรรมแก่ประชาชน ข้าราชการ นักเรียน และนิสิตนักศึกษาตามโอกาสต่างๆ นอกเหนือจากที่รับนิมนต์ให้ไปแสดงธรรมในงานบุญทั่วไป

๘) วัดประชาธิมิต พบว่าบทบาทในการให้นักเรียนได้มาเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมตามแนวทางของพุทธศาสนาให้รู้จักความคุมตนเอง รู้จัก ลด ละ เลิก สิ่งที่ไม่ดีงาม มุ่งประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม รู้หน้าที่ตนเองนำหลักธรรมมาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันได้ โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมของพุทธศาสนา สร้างจิตสำนึกที่ดีงาม มีหลักศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ๒) เพื่อให้นักเรียนนำหลักธรรมมาใช้เป็นแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ๓) เพื่อให้นักเรียนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ในด้านความอดทน ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ กตัญญู ใฝ่เรียน ใฝ่หา ท่องกลอนบทสวด มีเป้าหมายอยู่ที่ ๑) ด้านปริมาณ นักเรียนชั้นประถมและมัธยมทุกคน ๒) ด้านคุณภาพ นักเรียนที่ผ่านการเข้าค่ายแล้วเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดี มีสัมมาคารวะ มีวินัย มีความรับผิดชอบต่องาน ต่อสังคม และมีสภาพจิตใจที่ดีขึ้น

ตอนที่ ๓ : สรุปรูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานที่เหมาะสมในสังคมยุคปัจจุบัน

การกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ที่เหมาะสมของคณะสงฆ์เขตการปกครองภาค ๔ สรุปได้ ดังนี้

๑. องค์ประกอบด้านสถานที่ ต้องมีความสะอาด เงียบสงบ ร่มรื่น ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก พื้นผิวจราจรไม่มีขยะมูลฝอย มีความเรียบร้อย เรียบง่าย ไปมาสะดวก ด้านอาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรมที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้ไม่แออัดเกินไป ด้านที่พัก ห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด จำนวนเพียงพอ และแยกตามเพศของผู้ใช้ สำหรับห้องพัก ควรมีการป้องกันแมลงและสัตว์ที่จะมารบกวนหรือทำอันตรายได้อย่างดี

๒. องค์ประกอบด้านด้านวิทยากร ต้องมีพระวิปัสสนาจารย์หรือผู้ฝึกสอนกรรมฐานที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ หรือมีความสามารถในการสอนกรรมฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรเป็นอย่างดี สามารถตอบข้อซักถาม และสอบถามธรรมกรรมฐานได้ มีวิทยากรบรรยายธรรมที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ หรือมีความสามารถในการเทศนา และบรรยายธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจหลักธรรมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ พระภิกษุหรือบุคคลที่เป็นวิทยากรในสำนักมีความประพฤติดี สามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

๓. องค์ประกอบด้านด้านการบริหารจัดการ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจ และเห็นความสำคัญของการศึกษาปฏิบัติและเผยแผ่ธรรมอย่างแท้จริง มีการจัดทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ที่โปร่งใส เป็นระบบ สามารถเปิดเผยและตรวจสอบได้ มีบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พัก อาหาร น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องสุขา และการอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้ปฏิบัติธรรม มีการดูแลด้านการรักษาความปลอดภัยทั้งภายในสำนักปฏิบัติธรรมและบริเวณโดยรอบ ในกรณีที่ผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมาก สามารถประสานงานขอกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือหน่วยอาสาสมัคร เพื่อมาดูแลรักษาความปลอดภัยอย่างทั่วถึง มีการดูแลด้านสุขอนามัย กล่าวคือ มีตู้ยาสามัญไว้ประจำหรือมีเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้การปฐมพยาบาลเบื้องต้น ในกรณีที่ผู้เข้าปฏิบัติธรรมจำนวนมาก มีการจัดเตรียมเจ้าหน้าที่จากสถานพยาบาลอยู่ดูแล กรณีถ้าหากมีผู้ป่วยฉุกเฉินสามารถนำส่งสถานพยาบาลได้ทันทีถ้าหากไม่ได้จัดหาเจ้าหน้าที่พยาบาลอยู่ดูแลประจำ ต้องมีการประสานไว้กับสถานพยาบาลใกล้เคียง ให้สามารถปฐมพยาบาลหรือรับผู้ป่วยฉุกเฉินไว้รักษาตัวได้ทันที มีการจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดปี และจัดทำตารางการฝึกอบรมปฏิบัติธรรมไว้อย่างชัดเจน ในรูปแบบของแผ่นป้ายประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ หรือเอกสารสิ่งพิมพ์ มีการวางกฎข้อบังคับหรือระเบียบปฏิบัติของวัดหรือสำนักที่จัดพิมพ์ไว้เป็นเอกสารเผยแพร่ หรือติดประกาศไว้ ณ บริเวณที่เห็นได้โดยชัดเจน มีการประสานงานกับชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดในรูปของคณะกรรมการดำเนินงานในด้านต่างๆ เช่น การจัดอาหาร น้ำดื่ม และการบริการต่างๆ มีการประชาสัมพันธ์การจัดโครงการปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่างๆ และจะต้องไม่เป็นไปในลักษณะเชิงธุรกิจ การค้าเชิงพาณิชย์ ทุกอย่าง และมีการจัดเก็บข้อมูลสถิติของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ สามารถสืบค้นได้โดยสะดวก

๕.๒ อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔” ได้ผลสรุปและอภิปรายผล ดังนี้

๑. พุทธวิธีการสอนแนวทางการปฏิบัติธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑) วัดศรีวังค์ จังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาพบว่า สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนแก่พุทธสาวกและพุทธบริษัท ซึ่งปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์พระไตรปิฎก โดยมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์และความสุขต่อผู้ฟังอย่างแท้จริงในฐานะที่พระองค์เป็นครูสอนจึงสอนทุกอย่างพร้อมไปด้วยเนื้อหาการสอนหลายวิธี ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจ สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตของตนและสังคมได้ เนื้อหาที่ทรงนำมาสอนประการหนึ่ง คือ สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม หรือ สอนจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า วัดศรีวังค์ ได้รับการยอมรับจาก ผู้บริหารระดับสูงในการมอบหมายให้จัดการอบรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ “พระศรีธีรวงศ์ (สมัย สจจวโร/ตันสอน) ได้ศึกษาเรื่อง “ภยญาณในการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เฉพาะกรณี การ ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน” พบว่า วิปัสสนามีความหมายคือ การกำหนดรู้สภาวะธรรมปัจจุบันอัน เป็นอารมณ์ หลักของวิปัสสนาคือ ขั้น ๕ จนเกิดวิปัสสนาญาณที่หยั่งเห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็น อนัตตา ขั้น ๕ อันเป็นเหตุ วิปัสสนาญาณขั้นต่างๆ จนกระทั่งบรรลุถึงมรรคญาณ ผลญาณ เป็นปัญญา เห็นวิเศษ เห็นแจ้ง เห็นชัด รู้เท่าทันเข้าใจในสรรพสิ่งได้แก่ เห็นรูปนามสังขารทั้งหลายทั้งปวงตามความ เป็นจริงในขั้น ๕ ด้วยปัญญาดังกล่าว”

๒) วัดสระโบสถ์ ผลการศึกษาพบว่าสอนแบบลุ่มลึกไปตามลำดับ เน้นการปฏิบัติ ซึ่ง พระพุทธเจ้าทรงสอนลุ่มลึกลงไปตามลำดับขั้นของเนื้อหาแห่งธรรมะ โดยยึดหลักค่อยเป็นค่อยไป ไม่ทรง เร่งรัดจนเกินไป สอนไปตามลำดับขั้นตอน พระองค์ทรงถือเอาเรื่องการแสดงธรรมไปตามลำดับขั้นว่า เป็นเรื่องสำคัญอยู่ การสอนลักษณะที่เรียกว่า อนุပ္พพิททา เป็นการสอนที่มีการเรียบเรียงและรวบรวม เนื้อหาก่อน และอธิบายตามขั้นตอน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า วัดสระโบสถ์ เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในทำเลที่ เหมาะสม และสามารถเน้นการปฏิบัติได้อย่างหลากหลาย และการสอนตามหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ ก็ เป็นวิธีการและกระบวนการอย่างหนึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาอำนาจ อานนโท ได้ศึกษา เรื่อง “การศึกษาเรื่องการบรรลุธรรมในพระพุทธ ศาสนาเถรวาท” พบว่า “การปฏิบัติแบ่งเป็น ๓ ระยะ คือ ระยะสั้น ระยะปานกลางและระยะยาว พร้อมทั้งประเมินผลการปฏิบัติของตนเองและผู้อื่นไว้ และ ได้กล่าวถึงผลของการบรรลุธรรมนั้นมี ๔ ระดับ คือ โสตาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และ อรหัตตผล ซึ่งผลของการบรรลุแต่ละระดับ สามารถจัดกิเลสได้ตามลำดับ ตั้งแต่กิเลสอย่างหยาบไป จนถึงกิเลสอย่างละเอียด พร้อมทั้งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลนั้นๆไปโดยอัตโนมัติ

๓) วัดหนองปลิง ผลการศึกษาพบว่า มีรูปแบบและลักษณะการสอนแบบให้ผู้ฟังรู้ยิ่ง เห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น เน้นภูมิหลังของผู้ปฏิบัติ และกำหนดให้ตรงกับจริตของผู้ฟัง ซึ่งจริตในพุทธ ศาสนาพระองค์ทรงตรัสว่ามี ๖ มีรากะจริตเป็นต้นทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า วัดหนองปลิง เป็นวัดที่มี หลักการสอนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เน้นหลักการตามหลักพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ สอดคล้องกับงานวิจัยของ แม่ชีระวีวรรณ ธมฺมรินี (งานวิสุทธิพันธ์) ได้ศึกษาเรื่อง “สภาวะญาณเบื้องต้น ของผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ณ สำนักวิปัสสนากรรมฐานวัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร” พบว่า “การปฏิบัติธรรมจะดูแลสภาวะธรรมภายนอกไม่ได้ จะต้องทั้งดูสภาวะธรรมภายในและ ภายนอก พร้อมทั้งเหตุปัจจัยจากพฤติกรรมก่อนเข้าปฏิบัติ และอดีตที่ผ่านมาว่าเคยทำเหตุมาก่อน หรือไม่ ซึ่งมีผลต่อการปฏิบัติ คือ บางคนปฏิบัติลำบากแต่สำเร็จช้า บางคนปฏิบัติลำบากสำเร็จเร็ว บาง คนปฏิบัติง่าย สำเร็จช้า บางคนปฏิบัติง่ายแต่สำเร็จเร็ว และการกระทำ ณ ปัจจุบันว่ามีความตั้งใจในการ กำหนดสภาวะธรรมรูป สภาวะธรรมนาม ทั้งภายนอกและภายในอย่างประณีตบรรจงจรดจดจ่อต่อเนื่อง ดีหรือไม่ ตั้งแต่ต้นจนจบจนเข้าจน พร้อมทั้งการให้คำแนะนำของพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความเข้าใจและ

มีประสบการณ์ในการซักถามสภาวะธรรมต่างๆ และสามารถปรับอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติให้เสมอกัน คือ ศรัทธาต้องเสมอกับปัญญา วิริยะต้องเสมอกับสมาธิ สติยิ่งมากยิ่งขึ้น จนทำให้สภาวะธรรมต่างๆ เจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับไป ตั้งแต่สภาวะญาณ ๑ ถึงสภาวะธรรมมรรค ผล นิพพาน”

๔) วัดไทรงาม ผลการศึกษาพบว่า มีรูปแบบการสอนตรงตามหลักเนื้อหาต่างๆ ในพระคัมภีร์ของพุทธศาสนา แต่เน้นการปฏิบัติตามหลักของพระปาฬวๆ ไป เน้นความรู้ความสามารถของผู้ฟัง และผู้ปฏิบัติที่จะต้องยึดถือและปฏิบัติเพื่อให้ก้าวหน้าต่อไปในการปฏิบัติแต่ละครั้ง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า วัดไทรงามเน้นการปฏิบัติแบบสายพระปาฬว ผลการปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริงๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสุพัฒน์ ศิลาพจน์ ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการผ่อนคลายความเครียดจากการทำงาน” ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้ ๑) ใช้ช่วยทำให้จิตใจผ่อนคลายความเครียด เกิดความสงบ หายกระวนกระวาย ยิ่งหลุดจากความกลัดกลุ้มวิตกกังวล เป็นเครื่องพักผ่อนกาย ให้ใจสบายและมีความสุข เช่นบางท่านทำอานาปานสติ (กำหนดลมหายใจเข้าออก) ในเวลาที่ต้องรอคอยและไม่มีอะไรที่จะทำเหมือนดังเวลานั่งติดในรถประจำทาง หรือปฏิบัติสลับแทรกในเวลายานใช้สมองหนักเป็นต้นหรืออย่างสมบูรณ์แบบได้แก่ณาสมาบัติที่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย ใช้เป็นที่พักผ่อนกายในเป็นอยู่อย่างสุขสบาย ในโอกาสว่างจากบำเพ็ญกิจ ซึ่งมีคำเรียกเฉพาะว่า เพื่อเป็นทิวธรรมสุขวิหาร ๒) เป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน การเล่าเรียน และการทำกิจทุกอย่าง เพราะจิตที่เป็นสมาธิ แน่วแน่อยู่ว่าสิ่งๆ ที่กระทำไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก ไม่เลื่อนลอยเสีย ย่อมช่วยให้เรียน ให้คิด ให้ทำงานได้ผลดี การงานก็เป็นไปโดยรอบคอบ ไม่ผิดพลาด และป้องกันอุบัติเหตุได้ดี เพราะเมื่อมีสมาธิก็ย่อมมีสติกำกับอยู่ด้วย ดังที่ท่านเรียกว่า จิตเป็นกัมมณีเย หรือ กรรมนีเย แปลว่า ควรแก่งาน หรือเหมาะแก่การใช้งาน

๕) วัดทับคล้อ (สวนพระโพธิสัตว์) ผลการศึกษาพบว่า สอนแบบเน้นให้มีผลให้ผู้ฟังไตร่ตรองตามก็มองเห็นได้จริง เป็นพุทธวิธีสอนซึ่งยึดหลักการสอนระหว่างความยากเกินไป กับความง่ายเกินไปทรงยึดหลักทางสายกลาง โดยคำสอนส่วนมากมักเน้นให้ผู้ฟังใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเองการสอนธรรมเพื่อเน้นให้นักปฏิบัติเห็นจริงเป็นนามธรรม มีจินตนาการและเห็นเป้าหมายในการปฏิบัติ คือการสอนแบบวิปัสสนากรรมฐาน แต่ต้องปูพื้นฐานจากสมถะก่อน” ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าสำนักวัดทับคล้อ หรือที่ชาวพุทธในพื้นที่เรียกขานกันว่า “สวนพระโพธิสัตว์” มีพื้นฐานมาจากบูรพาจารย์ที่สอนเน้นการปฏิบัติตามหลักวิปัสสนากรรมฐานแบบสติปัญญา ๔ ในพระไตรปิฎก มีการกำหนดอารมณ์เพื่อลดความฟุ้งซ่านและแปรปรวน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมภาร ทวีรัตน์ ได้ศึกษาเรื่อง “การนำหลักวิปัสสนากรรมฐานมาใช้ในการลดภาวะความแปรปรวนทางอารมณ์ในสตรีวัยทอง” ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้ ๑) ควบคุมรักษาสภาพจิตให้อยู่ในภาวะที่ต้องการ โดยตรวจตรากระบวนการรับรู้และกระแสนความคิด เลือกจับสิ่งที่ต้องการ กันออกไปซึ่งสิ่งไม่ต้องการ ตรึงกระแสความคิดให้นิ่งเข้าที่ และทำให้จิตเป็นสมาธิได้ง่าย ๒) ทำให้ร่างกายและจิตใจ อยู่สภาพที่เรียกได้ว่าเป็นตัวของตัวเอง เพราะมีความโปร่งเบา ผ่อนคลาย เป็นสุขโดยสภาพของมันเอง พร้อมทั้งจะเผชิญความเป็นไปต่างๆ และจัดการกับสิ่งทั้งหลายในโลกอย่างได้ผลดี ๓) ในภาวะที่จิตเป็นสมาธิ อาจใช้สติเหนี่ยวนำกระบวนการรับรู้ และกระแสนความคิด ทำขอบเขตการรับรู้ และความคิดให้ขยายออกไปโดยมิติต่างๆ หรือให้เป็นไปต่างๆ ได้ ๔) โดยการยึดหรือจับเอาอารมณ์ ที่เป็นวัตถุแห่งการพิจารณาวางไว้ต่อหน้า จึงทำให้การพิจารณาสืบค้นด้วยปัญญาดำเนินไปได้ชัดเจนเต็มที่ เท่ากับเป็นพื้นฐานในการสร้างเสริมปัญญาให้เจริญบริบูรณ์ ๕) ชำระพฤติกรรมต่างๆ ทั้ง กายกรรม วาจากรรม มโนกรรม ให้บริสุทธิ์ อิสระไม่เกื้อกักแล้ว หรือ เป็นไปด้วย

อำนาจค้นหาอุปาทาน และร่วมกับสัมปชัญญะ ทำให้พฤติกรรมเหล่านั้นเป็นไปด้วยปัญญา หรือ ผลบริสุทธิ์ล้วน

๖) วัดโพธิ์ประทับช้าง ผลการศึกษาพบว่า มีแนวการสอนอย่างรับรองผล ตามหลักการของพระพุทธเจ้าทรงสอนอย่างรับรองผลต่อผู้ฟังทุกครั้งที่ทรงสอนเพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้ฟังให้เกิดศรัทธาปสาทะในตัวผู้สอนผู้เป็นครู ทั้งยังเป็นการเตือนให้ผู้ฟังได้เตรียมพร้อมที่จะฟังคำสอนของพระองค์ หลักการสอนแบบนี้ นับว่าเป็นพุทธนิยม พระองค์ทรงใช้ตั้งแต่เมื่อครั้งแรกที่เสด็จไปโปรดเหล่าปัญจวัคคีย์โดยพระองค์ทรงรับรองผลแห่งการสอนเสียก่อนก่อนที่จะทรงแสดงธรรม และทรงรับรองผลการสอนหลังจากที่ทรงแสดงธรรมแล้ว เพื่อที่จะย้าให้ผู้ฟังหมดความสงสัยในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมาแล้ว ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า วัดโพธิ์ประทับช้าง เป็นวัดเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวไกล การสอนพุทธบริษัทต้องเน้นที่มาของหลักคำสอน หลักมหาสติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักคำสอนกรรมฐานที่สำคัญมาก วัดจึงสอนเน้นหลักมหาสติปัฏฐานสูตร เพราะปรับพฤติกรรมผู้เข้ามาปฏิบัติธรรมได้ง่าย และสะดวกในการปรับอารมณ์ให้เป็นทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรรณราย รัตน์ไพฑูรย์ ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ของพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสีหิ)” พบว่า ในการสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระธรรมธีรราชมหามุนี แบ่งเป็น ๒ ภาค คือ ๑) ภาคสมถะ เป็นหลักการเตรียมตัวก่อนลงมือปฏิบัติที่สำคัญคือ การแผ่เมตตา การระลึกถึงความตาย ๒) ภาควิปัสสนากรรมฐาน ในการปฏิบัตินั้น ประเด็นสำคัญอยู่ที่การมีสติกำหนดรูปรูปนามตามอิริยาบถใหญ่ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน และมีสติกำหนดอิริยาบถย่อย หรือตามอายตนะทั้ง ๖ แนวสอนและการปฏิบัติของพระธรรมธีรราชมหามุนี ดำเนินตามเนื้อหาในสติปัฏฐาน ๔ และประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ โดยอาศัยแนวพระไตรปิฎกที่มาตามพระวิปัสสนาจารย์สายพม่าเป็นกรอบในการประยุกต์เน้นการมีสติรู้ เป็นหลัก”

๗) วัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง) ผลการศึกษาพบว่า มีแนวการสอนในสิ่งที่มีความหมาย พระพุทธเจ้าทรงสอนในสิ่งที่มีความหมายต่อผู้ฟังทุกระดับขั้นไม่ทรงสอนในสิ่งที่ไร้ความหมายต่อผู้ฟัง เพราะประโยชน์จากความหมายแห่งธรรมที่ทรงสอนย่อมอำนวยผลต่อผู้ฟังได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากพระองค์ทรงทราบว่า “มนุษย์ทุกคนจะพูดจะคิดหรือจะทำอะไร ก็ล้วนแต่จะแฝงไปด้วยความหมายทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเป็นอยู่ การทำมาหาเลี้ยงชีพ การศึกษา เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ เพราะทรงมีลักษณะเป็นกาลวาที (พูดถูกกาลเวลา) สัจวาที (พูดเรื่องที่เป็นจริง) ภูตวาที (พูดในเรื่องที่มีอยู่จริง) อัตถวาที (พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์) ธรรมวาที (พูดในสิ่งที่เป็นธรรมะ) และวินยวาที (พูดในเรื่องที่เป็นวินัย)” ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า สำนักปฏิบัติธรรมวัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง) จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นสำนักปฏิบัติธรรมต้นแบบ และเป็นสำนักปฏิบัติธรรมระดับผู้นำทางการคณะสงฆ์ แนวการสอนต้องเน้นความจริงและตรงกับทฤษฎีให้มากที่สุด เพื่อให้เป็นที่ยอมรับและนำไปปฏิบัติต่อยอดได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุชา สมจิตร ได้ศึกษาเรื่อง “การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลจากการปฏิบัติกรรมฐานด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งฝึกสอนโดย คุณแม่ สิริ กรินชัย” พบว่า แม่ สิริ สอนโดยยึดหลักตามคัมภีร์พระไตรปิฎกและวิสุทธิมรรค วิธีปฏิบัติมี ๓ ขั้นตอน คือ ๑) การเดินจงกรม ๒) การนั่งสมาธิ ๓) การเจริญสติในปัจจุบัน คุณแม่จะใช้เวลาอบรม ๗ วัน ๘ คืน สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน เช่น ลดความฟุ้งซ่าน มีความพอใจในงานที่ทำ และมีความรับผิดชอบสูง

๘) วัดประชาณิมิต ผลการศึกษาพบว่า มีหลักการสอนที่จำเป็นและเหมาะสมกับผู้ฟัง ตามหลักการของพระพุทธเจ้าทรงนำเอาหลักธรรมต่างๆ มาสอนสาวก เฉพาะส่วนที่มีความจำเป็นและพอเหมาะพอดีกับวุฒิภาวะของผู้ฟัง “เพื่อให้เกิดผลดีต่อการสอนอย่างแท้จริง พระองค์ไม่ได้สอนผู้ฟัง ด้วยภูมิปัญญาที่พระองค์ได้ตรัสรู้มาทั้งหมด แต่ทรงหยิบยกเอาเฉพาะปัญญาส่วนที่ทรงเห็นว่าพอเหมาะพอดีต่อผู้ฟังมาสอน ซึ่งเป็นความสมดุลกันระหว่างสิ่งที่ให้กับผู้รับ จึงทำให้การสอนประสบผลดี โดยพระองค์ไม่ถือเอาความถูกต้องถูกใจของใครมาเป็นบรรทัดฐานในการแสดงธรรม ทรงถือเอาความเหมาะสมเป็นหลัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า วัดประชาณิมิต เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่เน้นการ สอนเยาวชนเป็นหลัก ใช้หลักการสอนแบบการอบรมบรรยายและการฝึกสมาธิ โดยเฉพาะการฝึกแบบมหาสติปัฏฐาน ๔ เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกซึ่งเป็นเยาวชนได้ทักษะและมีศรัทธาที่จะฝึกโดยไม่เกิดความ เบื่อหน่ายในระหว่างการฝึก สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสมบัติ บุญเรือง ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เทคนิคการสอนของพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน)” พบว่า “คุณสมบัติขั้นพื้นฐานของผู้สอนที่ดี พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นบรรทัดฐานและสามารถยึดเป็นหลักการสอนของผู้สอนโดยทั่วไป ดังนี้ ก) สอนไปโดยลำดับ ข) สอนโดยใช้เหตุผล ค) สอนด้วยความเมตตา ง) ไม่หวังผลคุณค่าเฉพาะตนจากการสอน จ) ไม่สอนให้กระทบตนและผู้อื่น พระธรรมวิสุทธิมงคล ให้ความสำคัญขั้นนำและอธิบายถึงทฤษฎีย่อยอื่นๆ เช่น ชี้ให้เห็นประเภทของการพัฒนาทางด้านจิตใจ ๒ ระดับ กล่าวคือ ในส่วนที่เป็นสมถะกรรมฐานคืออุบายเป็นเครื่องสงบจิต และวิปัสสนากรรมฐานคือส่วนที่ก่อให้เกิดปัญญาเพื่อทำลายกิเลสหรืออาการของจิตเมื่ออยู่ในขั้นสมาธิอื่นๆ

๒. บทบาทของสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔

๑) วัดคีรีวงศ์ พบว่า ๑) มีการสร้างศูนย์ฝึกอบรมศีลจาริณี ๒) สร้างศูนย์เผยแผ่พุทธศาสนาจังหวัดนครสวรรค์ ๓) สร้างศูนย์ฝึกอบรมพระวิปัสสนาจารย์ ตามนโยบายของกรมการศาสนา โดยร่วมมือกับกรมการศาสนา ๔) สร้างศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงมีพระชนมายุครบ ๖ รอบ ๗๒ พรรษา ๕) สร้างศูนย์อบรมจริยธรรมคุณธรรม นักเรียน นักศึกษา พุทธศักราช ๒๕๓๘ - ปัจจุบัน ๖) สร้างศูนย์ฝึกอบรมพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาของกรมการศาสนา ทั้งนี้วัดคีรีวงศ์ร่วมกับกรมการศาสนา จัดอบรมพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การฝึกทักษะการพูดและถวายเป็นความรู้โดยการบรรยายเรื่องเกี่ยวกับการเป็นพระนักเผยแผ่ที่ดี และนักวิปัสสนาจารย์ที่มีคุณภาพ ในการนำหลักการสอนวิปัสสนาที่มีอยู่ในพระคัมภีร์มาประยุกต์ใช้อาเหมาะสมที่การศึกษาเปรียบเทียบในแต่ละแง่มุมของนักวิชาการด้านกรรมฐานในพระคัมภีร์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาบุญกัณฑ์ อภิปัญโญ (บุญศักดิ์) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องสมาธิในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรค” พบว่า “สมาธิในคัมภีร์วิสุทธิมรรคนั้นเป็นแนวทางช่วยให้จิตใจผ่อนคลาย ตามวิธีของพระพุทธโฆษาจารย์มีวิธีปฏิบัติ ๔๐ วิธี เรียกว่า กรรมฐาน ๔๐ ผู้ปฏิบัติสามารถเลือกเอาวิธีการใดวิธีการหนึ่งมาปฏิบัติเพื่อให้เหมาะสมกับจริตของตนเอง ส่วนสมาธิในคัมภีร์วิมุตติมรรคนั้น เป็นการฝึกจิตตามแบบของพระอุปัชฌายะ ซึ่งมีอยู่ ๓๘ วิธี เรียกว่า กรรมฐาน ๓๘ การปฏิบัติก็มุ่งเน้นที่จริตของผู้ปฏิบัติเช่นกัน สมาธิในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรคมีขั้นตอนในการปฏิบัติแตกต่างกัน แต่ผลจากการปฏิบัติไปในทางเดียวกัน สมาธิในคัมภีร์วิสุทธิมรรคทำให้จิตใจสะอาดหมดจดและช่วยทำให้จิตใจมีอารมณ์เป็นหนึ่ง ส่วนสมาธิในคัมภีร์วิมุตติมรรคช่วยควบคุมความเปลี่ยนแปลงและฟุ้งซ่านของจิตใจ ทำให้จิตตั้งมั่น

ไม่โอนเอียงไปตามแรงแห่งราคะ สมาธิในคัมภีร์ทั้งสองนั้นสามารถช่วยลตอกุลจิต เพิ่มความสงบสุข และเยือกเย็นในจิตใจ เมื่อปฏิบัติให้ถึงที่สุดก็สามารถบรรลุพระนิพพานได้”

๒) วัดสระโบสถ์ พบว่า มีบทบาท คือจัดให้มีกิจกรรมการฟังธรรม การบรรยายธรรม เจริญสติภาวนา การถวายทาน ทุกๆ ต้นเดือน ตลอดปี มีกระบวนการและวิธีการการสอน เน้นการเจริญ วิปัสสนากรรมฐาน การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม การทดสอบอารมณ์กรรมฐาน การ การบำเพ็ญ สาธารณประโยชน์ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญของชาติ มีการวางระเบียบการปฏิบัติ ให้กับกลุ่มผู้มาปฏิบัติไม่ว่า จะเป็นพระสงฆ์ หรือชาวพุทธทั่วไป ปฏิบัติให้สอดคล้องกับสำนักปฏิบัติธรรม ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ทั้งนี้เพราะวัดสระโบสถ์ ตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีชุมชนล้อมรอบ มีเชิง เขาและเป็นวัดที่มีปาริหารมชาติเป็นส่วนสร้างความร่มรื่น พระมหาบุรณะ ชาตเมโธ ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต” ผลการศึกษาพบว่า “บุคคลรักขา อินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ด้วยความสำรวมระวัง เรียกว่า สติสังวร ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัส แสดงว่า ภิกษุรักขาอินทรีย์คือจักขุชื่อว่าถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ถ้าบุคคลทั่วไปพึงรู้เลือกรับ อารมณ์ที่พอเหมาะ เช่นจะชมรายการโทรทัศน์หรือฟังวิทยุก็ควรจะชมหรือฟังรายการที่เหมาะสม ควร ปิดกั้นกระแสกิเลสด้วยบานประตูคือสติ หรือคอยปิดกั้นกระแสกิเลสที่เข้ามาทางอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ด้วยสติแต่ถ้าจะตัดกระแสกิเลสเหล่านั้นต้องตัดด้วยปัญญา”

๓) วัดหนองปลิง มีบทบาทและนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่สังคม โดยการ (๑) กำหนดให้มีการประชุมอบรมสัมมนาเพื่อพัฒนาบุคลากรด้านการเผยแผ่ อาทิ พระวิปัสสนาจารย์ พระนักเผยแผ่ พระธรรมทูต พระนักเทศน์ พระผู้สอนพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาให้มีรูปแบบเทคนิค วิธีการเผยแผ่และทีมงานที่ดี มีประสิทธิภาพปีละ ๑ ครั้ง (๒) กำหนดให้มีการส่งเสริมสนับสนุนการจัด กิจกรรมด้านการเผยแผ่อาติ ธรรมสังฆจรเข้าค่ายพุทธบุตรนำหลักธรรมสู่กลุ่มบุคคลเป้าหมายอาทิ กลุ่ม เด็กและเยาวชน นักเรียน นักศึกษา กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ (๓) กำหนดให้ทุกวัดในเขตปกครอง ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด โดยการ จัดกิจกรรมจัดนิทรรศการ และการประชาสัมพันธ์กิจกรรมทาง พระพุทธศาสนา ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (๔) กำหนดให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนในกิจการ งานของพระธรรมทูตพระนักเผยแผ่ พระนักเทศน์และพระวิปัสสนาจารย์ โดยการกำหนดภารกิจเขต พื้นที่ กลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนและมีการรายงานผลการปฏิบัติงาน ไตรมาสละ ๑ ครั้ง (๕) กำหนดให้มี การส่งเสริมและสนับสนุนงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) และมีการรายงานผลการ ปฏิบัติงาน ไตรมาสละ ๑ ครั้ง (๖) กำหนดให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยพุทธ มามกะ (๗) กำหนดให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนและสนับสนุนการจัดอบรมภายในและนอกอบรม ศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม แก่ข้าราชการและประชาชนทั่วไป (๘) กำหนดให้มีการส่งเสริม สนับสนุนการเติมปัญญาให้แก่สังคมในรูปแบบต่างๆ (๙) กำหนดให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการจัด บรรพชาและอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อนเพื่อต่อต้านยาเสพติด อย่างน้อยอำเภอละ ๑ แห่งต่อปี โดยจะ รวมกันจัดที่วัดใดก็ได้ วัดจะสนับสนุนด้านบุคลากรการอบรม ส่งพระเจ้าหน้าที่ไปเป็นวิทยากรให้ และไป เป็นวิทยากรให้เอง (๑๐) กำหนดให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดการบริการและอำนวยความสะดวก ในการติดต่อประสานงานด้านการเผยแผ่กับหน่วยงาน พระสงฆ์และประชาชนทั่วไป สอดคล้อง กับงานวิจัยของพระมหาสุพัฒน์ ศิลาพจน์ ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการผ่อนคลายความเครียดจากการทำงาน” และได้สรุป ผลการวิจัยไว้ ๑) ใช้ช่วยทำให้ จิตใจผ่อนคลายความเครียด เกิดความสงบ หายกระวนกระวายยังหยุดจากความกลัดกลุ้มวิตกกังวล

เป็นเครื่องพักผ่อนกาย ให้ใจสบายและมีความสุข เช่นบางท่านทำอานาปานสติ (กำหนดลมหายใจเข้าออก) ในเวลาที่ต้องรอคอยและไม่มีอะไรที่จะทำเหมือนดั่งเวลานั่งติดในรถประจำทาง หรือปฏิบัติสลับแทรกในเวลาดำเนินงานใช้สมองหนักเป็นต้นหรืออย่างสมบูรณ์แบบได้แก่นานสมาบัติที่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย ใช้เป็นที่พักผ่อนภายในเป็นอยู่อย่างสุขสบาย ในโอกาสว่างจากบำเพ็ญกิจ ซึ่งมีคำเรียกเฉพาะว่า เพื่อเป็นทิวธรรมสุขวิหาร ๒) เป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน การเล่าเรียน และการทำกิจทุกอย่าง เพราะจิตที่เป็นสมาธิ แน่วแน้อยู่กับสิ่งที่กระทำไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก ไม่เลื่อนลอยเสีย ย่อมช่วยให้เรียน ให้คิด ให้ทำงานได้ผลดี การงานก็เป็นไปโดยรอบคอบ ไม่ผิดพลาด และป้องกันอุบัติเหตุได้ดี เพราะเมื่อมีสมาธิก็ย่อมมีสติกำกับอยู่ด้วย ดังที่ท่านเรียกว่า จิตเป็นกัมมณียะ หรือกรรมนีย แปลว่า ควรแก่งาน หรือเหมาะแก่การใช้งาน

๔) วัดป่าไทรงาม พบว่า มีบทบาทอย่างมากเพราะเป็นที่ตั้งโครงการศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ในฐานะที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกำแพงเพชร แห่งที่ ๑ เป็นที่ตั้งศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติฯ ประชาชนเรียกขานกันโดยทั่วไปว่า "วัดป่าไทรงาม" และเป็นวัดสาขาที่ ๖๘ ของวัดหนองป่าพง กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศยกย่องเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๔๒ ให้วัดป่าไทรงามเป็นศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ ทั้งนี้ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๔ จังหวัดกำแพงเพชร ได้จัดตั้งให้วัดป่าไทรงามเป็นศูนย์สังคัมจิตเวชชาภิบาล มีบทบาทหน้าที่ในการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาพัฒนาและ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม จัดฝึกอบรมกรรมฐาน รักษาศีลและทำสมาธิภาวนา สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมภาร ทวีรัตน์ ได้ศึกษาเรื่อง “การนำหลักวิปัสสนากรรมฐานมาใช้ในการลดภาวะความแปรปรวนทางอารมณ์ในสตรีวัยทอง” ได้สรุปผลการศึกษาไว้ ดังนี้ ๑) ควบคุมรักษาสภาพจิตให้อยู่ในภาวะที่ต้องการ โดยตรวจตรากระบวนการรับรู้และกระแสความคิด เลือกรับสิ่งที่ต้องการ กันออกไปซึ่งสิ่งไม่ต้องการ ตรึงกระแสความคิดให้นิ่งเข้าที่ และทำให้จิตเป็นสมาธิได้ง่าย ๒) ทำให้ร่างกายและจิตใจอยู่สภาพที่เรียกได้ว่าเป็นตัวของตัวเอง เพราะมีความโปร่งเบา ผ่อนคลาย เป็นสุขโดยสภาพของมันเอง พร้อมทั้งจะเผชิญความเป็นไปต่างๆ และจัดการกับสิ่งทั้งหลายในโลกอย่างได้ผลดี ๓) ในภาวะที่จิตเป็นสมาธิ อาจใช้สติเหนี่ยวนำกระบวนการรับรู้ และกระแสความคิด ทำขอบเขตการรับรู้ และความคิดให้ขยายออกไปโดยมิติต่างๆ หรือให้เป็นไปต่างๆ ได้ ๔) โดยการยึดหรือจับเอาอารมณ์ ที่เป็นวัตถุแห่งการพิจารณาวางไว้ต่อหน้า จึงทำให้การพิจารณาสืบค้นด้วยปัญญาดำเนินไปได้ชัดเจนเต็มที่ เท่ากับเป็นพื้นฐานในการสร้างเสริมปัญญาให้เจริญบริบูรณ์ ๕) ขำระพฤติกรรมต่างๆ ทั้ง กายกรรม วาจากรรม มโนกรรม ให้บริสุทธิ์ อิสระไม่เก้อกกั้ว หรือ เป็นไปด้วยอำนาจต้นหาอุปาทาน และร่วมกับสัมปชัญญะ ทำให้พฤติกรรมเหล่านั้นเป็นไปด้วยปัญญา หรือ ผลบริสุทธิ์ล้วน

๕) วัดทับคล้อ พบว่ามีบทบาทในการอบรม โดยทางวัดได้จัดให้มีการปฏิบัติธรรมทุกปีๆ ละ ๓ ครั้งๆ ละ ๙ คืน ๑๐ วัน วันวิสาขบูชา ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ระหว่างวันที่ ๓๑ ธันวาคม - ๙ มกราคม และการปฏิบัติธรรมประจำปีทางวัดจัดเพื่อเป็นการพัฒนาบุคลากรของชาติ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วัชร ทอสมอญ ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการให้การปรึกษาเพื่อลดความเครียดของผู้ติดเชื้อเอชไอวีในโครงการของโรงพยาบาลปราสาท” พบว่า “การเจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อประโยชน์ของตนเอง และช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นที่ประสบความทุกข์ให้พ้นทุกข์ และมีความสุขแล้วให้สุขยิ่งขึ้นไป ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า สติปัฏฐาน ๔ คือ การปฏิบัติเพื่อให้สามารถเฝ้าดูปรากฏการณ์ในธรรมชาติของตนเอง ซึ่งก่อให้เกิดวิธีการคิดที่ไม่ก่อความทุกข์กับตนเอง

เพิ่มขึ้น โดยในมหาสติปัฏฐานสูตร และ อานาปานสติสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่สำคัญซึ่งเน้นเรื่องสติที่จะนำไปสู่สมาธิและปัญญา เมื่อใดก็ตาม ที่แลเห็นสภาพความเป็นจริงของชีวิต ไม่ตกอยู่ในอิทธิพลของความกลัว และกิเลส อีสุระภาพทางจิตก็จะเกิดขึ้น และจะสามารถช่วยผู้อื่นได้มากขึ้นด้วยสติปัฏฐาน ๔ เป็นวิธีการปฏิบัติโดยใช้สติเป็นที่ตั้ง และนำเทคนิคการมีสติในปัจจุบัน ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ส่งผลต่อการลดความเครียด โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อไม่ให้เกิดความกังวลคร่ำครวญถึงอดีตที่ผ่านมา และกังวลถึงอนาคตที่ยังไม่มาถึง

๖) วัดโพธิ์ประทับช้าง พบว่า มีบทบาทและกิจกรรมที่ทางวัดปฏิบัติ คือ วัดได้สนองความเป็นไปตามกลไกทางสังคม เพราะวัดมีบทบาทสองสถานภาพ คือ ๑) เป็นวัดในพุทธศาสนาที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายและจารีตประเพณี และการรักษาธรรมเนียมวินัยตลอดถึงการเผยแผ่ธรรมให้กับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ๒) เป็นวัดที่อยู่ในการดูแลควบคุมของกรมศิลปากรกระทรวงวัฒนธรรม เพราะเป็นที่ตั้งของโบราณสถาน และเป็นแหล่งโบราณคดี วัดต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของสำนักโบราณคดีและแหล่งโบราณคดี ที่ผ่านมามีบทบาท ดังนี้ (๑) อบรมพระภิกษุ สามเณร แม่ชี ผู้ปฏิบัติธรรมในวัดให้มีความรู้และปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย อย่างเคร่งครัดเพื่อให้เป็นนาบุญที่ดีของชาวโลก (๒) อบรมและนำพาอุบาสก อุบาสิกาประชาชนผู้เข้ามาในวัดได้ปฏิบัติถูกต้องหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา (๓) พัฒนาสถานที่และถาวรวัตถุ ในวัดให้เหมาะสมในการให้การศึกษาอบรมและปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ของเยาวชน พุทธศาสนิกชน และประชาชนทั่วไปทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรณราย รัตนไพฑูรย์ ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ของพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ)” พบว่า ในการสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระธรรมธีรราชมหามุนี แบ่งเป็น ๒ ภาค คือ ๑) ภาคสมถะ เป็นหลักการเตรียมตัวก่อนลงมือปฏิบัติที่สำคัญคือ การแผ่เมตตา การระลึกถึงความตาย ๒) ภาควิปัสสนากรรมฐาน ในการปฏิบัตินั้น ประเด็นสำคัญอยู่ที่การมีสติกำหนดรูปรูปนามตามอิริยาบถใหญ่ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน และมีสติกำหนดอิริยาบถย่อย หรือตามอายตนะทั้ง ๖ แนวสอนและการปฏิบัติของพระธรรมธีรราชมหามุนี ดำเนินตามเนื้อหาในสติปัฏฐาน ๔ และประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ โดยอาศัยแนวพระไตรปิฎกที่มาตามพระวิปัสณาจารย์สายพม่าเป็นกรอบในการประยุกต์ เน้นการมีสติรู้ เป็นหลัก

๗) วัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง) พบว่า มีบทบาทสำคัญในท้องถิ่น คือ (๑) การปกครองวัด และคณะสงฆ์ในจังหวัด (๒) บทบาทในการจัดงานพิธีกรรมทางศาสนา เนื่องในสำคัญทางพุทธศาสนาเช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา (๓) การจัดอบรมพระภิกษุ สามเณร ทุกวันอาทิตย์ที่ ๔ ของเดือน ตลอดปี (๒) อบรมพัฒนา พระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอเมืองทุกรูปในระหว่างเข้าพรรษาเดือนละ ๓ ครั้งๆ ละ ๑ วัน (๓) เป็นศูนย์รวมการฟังพระปาฏิโมกข์ของพระภิกษุในเขตอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ (๔) จัดอบรมศีลธรรมแก่ประชาชน ข้าราชการ นักเรียน และนิสิตนักศึกษา ตามโอกาสต่างๆ นอกเหนือจากที่รับนิมนต์ให้ไปแสดงธรรมในงานบุญทั่วไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุชา สมจิตร์ ได้ศึกษาเรื่อง “การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลจากการปฏิบัติกรรมฐานด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งฝึกสอนโดย คุณแม่ สิริ กรินชัย” ผลการศึกษาพบว่า แม่ สิริ สอนโดยยึดหลักตามคัมภีร์พระไตรปิฎกและวิสุทธิมรรค วิธีปฏิบัติมี ๓ ขั้นตอน คือ

๑. การเดินจงกรม

๒. การนั่งสมาธิ

๓. การเจริญสติในปัจจุบัน คุณแม่จะใช้เวลาอบรม ๗ วัน ๘ คืน สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน เช่น ลดความฟุ้งซ่าน มีความพอใจในงานที่ทำ และมีความรับผิดชอบสูง

๔) วัดพระชนามิต พพบว่ามืบทบาทในการจัดให้นักเรียนได้มาเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรม ตามแนวทางของพุทธศาสนาให้รู้จักความคุมตนเอง รู้จัก ลด ละ เลิก สิ่งที่ไม่ดีงาม มุ่งประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม รู้หน้าที่ตนเองนำหลักธรรมมาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันได้ โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมของพุทธศาสนา สร้างจิตสำนึกที่ดีงาม มีหลักศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ๒) เพื่อให้นักเรียนนำหลักธรรมมาใช้เป็นแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ๓) เพื่อให้นักเรียนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ในด้านความอดทน ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ กตัญญู ใญ่วินัย ห่างไกลอบายมุข มีเป้าหมายอยู่ที่ ๑) ด้านปริมาณ นักเรียนชั้นประถมและมัธยมทุกคน ๒) ด้านคุณภาพ นักเรียนที่ผ่านการเข้าค่ายแล้วเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดี มีสัมมาคารวะ มีวินัย มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคม และมีความจิตใจที่ดีขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประจวบ แส่นกลาง ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่มีต่อสังคมอีสานเหนือ : ศึกษากรณีสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต” พบว่า “พระวิปัสสนาต้องมีปฏิภาที่นำเคารพเลื่อมใส เพราะได้ยึดถือปฏิบัติที่ได้กำหนดเอาไว้ แนวทางสายปฏิบัตินั้นต้องถือ ธุดงค์ ๑๓ ข้ออย่างเคร่งครัด ภาคอีสานพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ถือว่า เป็นพระที่มีชื่อเสียงไปทั่วมีลูกศิษย์มากมาย เพราะเป็นพระที่ปฏิบัติสายพระกรรมฐานเดินธุดงค์ไปทั่ว บทบาทของท่านเน้นหนักทางด้านนำหลักคำสอนวิปัสสนาธุระ อบรมพัฒนาจิตใจทั้งพระสงฆ์และประชาชนทั่วไป และหลักการปฏิบัติกับสายธุดงค์ก็ปฏิบัติให้เป็นตัวอย่าง เอาจริงเอาจังไม่ยอมย่อหย่อน เพื่อรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้จนบรรลุธรรมที่สุด

ตอนที่ ๓ : รูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานที่เหมาะสมในสังคมยุคปัจจุบัน

การกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ที่เหมาะสมของคณะสงฆ์เขตการปกครองภาค ๔ สรุปได้ ได้ ดังนี้

๑. องค์ประกอบด้านสถานที่ ต้องมีความสะอาด เงียบสงบ ร่มรื่น ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก พื้นผิวจราจรไม่มีขยะมูลฝอย มีความเรียบร้อย เรียบง่าย ไปมาสะดวก ด้านอาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรมที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้ไม่แออัดเกินไป ด้านที่พัก ห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด จำนวนเพียงพอ และแยกตามเพศของผู้ใช้ สำหรับห้องพัก ควรมีการป้องกันแมลงและสัตว์ที่จะมารบกวนหรือทำอันตรายได้อย่างดี

๒. องค์ประกอบด้านด้านวิทยากร ต้องมีพระวิปัสสนาจารย์หรือผู้ฝึกสอนกรรมฐานที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ หรือมีความสามารถในการสอนกรรมฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรเป็นอย่างดี สามารถตอบข้อซักถาม และสอบอารมณ์กรรมฐานได้ มีวิทยากรบรรยายธรรมที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ หรือมีความสามารถในการเทศนา และบรรยายธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจหลักธรรมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ พระภิกษุหรือบุคคลที่เป็นวิทยากรในสำนักมีความประพฤติดี สามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

๓. องค์ประกอบด้านด้านการบริหารจัดการ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจ และเห็นความสำคัญของการศึกษาปฏิบัติและเผยแผ่ธรรมอย่างแท้จริง มีการจัดทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ที่โปร่งใส เป็นระบบ สามารถเปิดเผยและตรวจสอบได้ มีบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่เพียงพอในการทำหน้าที่

ดูแลด้านที่พัก อาหาร น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องสุขา และการอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้ปฏิบัติธรรม มีการดูแลด้านการรักษาความปลอดภัยทั้งภายในสำนักปฏิบัติธรรมและบริเวณโดยรอบ ในกรณีที่มีผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมาก สามารถประสานงานขอกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือหน่วยอาสาสมัคร เพื่อดูแลรักษาความปลอดภัยอย่างทั่วถึง มีการดูแลด้านสุขอนามัย กล่าวคือ มีद्याสามัญไว้ประจำหรือมีเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้การปฐมพยาบาลเบื้องต้น ในกรณีที่มีผู้เข้าปฏิบัติธรรมจำนวนมาก มีการจัดเตรียมเจ้าหน้าที่จากสถานพยาบาลอยู่ดูแล กรณีถ้าหากมีผู้ป่วยฉุกเฉินสามารถนำส่งสถานพยาบาลได้ทันทีถ้าหากไม่ได้จัดหาเจ้าหน้าที่พยาบาลอยู่ดูแลประจำ ต้องมีการประสานไว้กับสถานพยาบาลใกล้เคียง ให้สามารถปฐมพยาบาลหรือรับผู้ป่วยฉุกเฉินไว้รักษาตัวได้ทันที มีการจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดปี และจัดทำตารางการฝึกอบรมปฏิบัติธรรมไว้อย่างชัดเจน ในรูปแบบของแผ่นป้ายประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ หรือเอกสารสิ่งพิมพ์ มีการวางกฎข้อบังคับหรือระเบียบปฏิบัติของวัดหรือสำนักที่จัดพิมพ์ไว้เป็นเอกสารเผยแพร่ หรือติดประกาศไว้ ณ บริเวณที่เห็นได้โดยชัดเจน มีการประสานงานกับชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดในรูปแบบของคณะกรรมการดำเนินงานในด้านต่างๆ เช่น การจัดอาหาร น้ำดื่ม และการบริการต่างๆ มีการประชาสัมพันธ์การจัดโครงการปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่างๆ และจะต้องไม่เป็นไปในลักษณะเชิงธุรกิจ การค้าเชิงพาณิชย์ ทุกอย่าง และมีการจัดเก็บข้อมูลสถิติของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ สามารถสืบค้นได้โดยสะดวก

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแยกเป็น ๒ ประเด็น ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การปฏิบัติธรรมเป็นกิจกรรมสำคัญที่สุดสำหรับพระพุทธศาสนา ควรมีนโยบายส่งเสริมกิจกรรมการปฏิบัติธรรม เพื่อส่งเสริมศาสนิกชนให้ปฏิบัติธรรม ดังนี้

- ๑) ควรมีนโยบายการส่งเสริมการปฏิบัติระดับครอบครัวในสังคมและชุมชน
- ๒) ควรส่งเสริมศักยภาพบุคคลากรให้มีคุณภาพในด้านการศึกษาให้มีความรู้และทักษะการใช้ภาษาต่างประเทศมากยิ่งขึ้น เพื่อจะได้บรรยายหลักธรรมเป็นภาษาต่างประเทศได้อย่างมีทักษะมากยิ่งขึ้น
- ๓) ด้านสถานที่ ควรมีป้ายประชาสัมพันธ์บอกบริเวณสถานที่วัดให้เหมาะสม บอกรายละเอียดภายในวัดหรือสำนักปฏิบัติธรรมให้ชัดเจน สามารถศึกษารายละเอียดภายในวัดได้ด้วยตนเอง โดยมีป้ายประชาสัมพันธ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษเพื่อรองรับชาวต่างชาติที่เข้ามาศึกษาทำงานในด้านต่างๆ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยได้ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

- ๑) ควรมีการศึกษาการเกี่ยวกับการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยตามวิถีพุทธในเขตพื้นที่การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ทั้งระบบการศึกษาเชิงคุณภาพและปริมาณตลอดถึงการวิจัยเอกสารที่มีลักษณะพรรณนา
- ๒) ควรมีการศึกษาการพัฒนาสถานปฏิบัติธรรม การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการ ด้าน สถานที่ระบบการบริหารด้านการเงินและระบบการพัฒนาบุคลากร

๓) ควรมีการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับการสร้างหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพพระนัก
วิปัสสนาจารย์ในพื้นที่และระดับชาติ